DİL İNKILÂBI VE ATATÜRK'ÜN TÜRK DİLİNE BAKIŞ AÇISI

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ[*]

Bilindiği gibi, dil, insanoğlunun birbirleri arasındaki anlaşmayı sağlamak üzere küçük ses birliklerine dayandırarak oluşturduğu ve zamanla bir sistem haline getirdiği kelime ve söz kalıpları dünyasıdır. Bu görevi ile dil, ister yazılı ister sözlü olsun, duygu ve düşüncelerimizin en iyi anlatım vasıtasıdır. Yalnız dille düşünebileceğimiz içindir ki, dil aynı zamanda düşüncenin ve düşünmenin de en iyi vasıtasıdır. Fakat unutmamak gerekir ki, bu anlaşma sisteminde her toplum dünyayı kendi değer ölçülerine göre seslendirmiştir. Bir İngiliz'in yarattığı dil ile Fransız'ın yarattığı dilin, Hintlinin yarattığı dil ile Çinlinin ve Japon'un yarattığı dillerin birbirinden ayrı müstakil diller oluşu, toplumdan topluma değişen bu değer ölçülerindeki ayrılıklardan ve bunun tabiî bir sonucu olan farklı şekillenmelerden kaynaklanmıştır. Bundan dolayı dil hem sosyal yapının sadık bir aynasıdır hem de fertlerin üzerinde sosyal bir manevî varlık niteliğindedir. Onun bu vasfı, dili, aynı zamanda millet varlığının ve millî şahsiyetin ifadesi demek olan kültürün de ayrılmaz bir parçası durumuna getirmiştir.

Atatürk'ün Türk Diline Bakış Açısı

Bu kısa girişten sonra Atatürk'ün Türk diline bakış açısı üzerinde duralım:

Atatürk'ün düşünce sisteminin özünde, Türk milletini ve millî değerleri ön plânda tutan bir çağdaşlaşma ilkesi yer alır. Bu itibarla Atatürk, zaman zaman çalışmalarına bizzat katıldığı "dil inkılâbı" ile, Türk diline, devlet felsefesinin ve millî kültür politikasının gerekli kıldığı bir anlayışla yönelmiştir. Aslında, Atatürk inkılâpları, dayandıkları fikir temelleri ve ulaşmak istedikleri hedefler bakımından, odak noktasında, Türkiye

[*] DTCF Emekli Öğretim üyesi

Levent Şahverdi Arşivi

Cumhuriyetini ebedî olarak yaşatacak köklü tedbirlerin getirilmesi ve Türk milletinin çağdaş medeniyet seviyesinin on safında yer alabilmesi ana ilkesinde birledirler Bunu başka bir anlatımla dile getirirsek, diyebiliriz ki, inkılâpların amacı, Türk milletini en medenî, en gelişmiş ve en müreffeh bir millet olma noktasına ulaştırmaktır. Atatürk bu amacı:

"Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asli ve bütün mana ve eşkaliyle (şekilleri ile) medeni bir heyet-i içtimaiye (toplum) haline isal etmektir (getirmektir) İnkılâbımızın umde-i asliyesi (temel prensibi) budur" sözleri ile dile getirmiştir Bu bakımdan Atatürk ilke ve inkılâpları bir bütünün birbirini tamamlayan halkaları durumundadır, Türkiye Cumhuriyetini bu ana hedefe ulaştıracak düzenlemelerdir Devlet hayatımızda son birkaç yüzyıl içinde kendini gösteren zayıflık ve çöküntüleri yenmek üzere başvurulan fikir ve icraat hamleleridir. Görülüyor ki, inkılapları millî şahsiyete ve "Türklüğün gerçek değerlerine kavuşma mücadelesi" olarak nitelendiren Atatürk'ün de belirttiği üzere, bu inkılâplar, Türk milletini bir fikir sistemi içinde böyle bir hedefe ulaştırmak üzere başvurulmuş bulunan köklü düzenlemelerdir. Gücünü tarih şuurundan alan çağdaşlaşma hareketlendir iste dil inkılâbı da bunlardan biridir.

Atatürk'ün, dil inkılâbı ile ulaşılmasını istediği hedefler, onun dilimize hangi açılardan bakmış olduğu hususu ile ilgilidir. Bu bakış açılarını dilin kültür hayatındaki ve millî kültür politikasındaki yeri, bir millet varlığı için taşıdığı değer ve eğitimin yaygınlaştırılmasındaki önemi olarak başlıca üç ana noktada toplamak mümkündür. Şimdi bunları birkaç madde halinde biraz açıklayarak belirtmeğe çalışalım:

1. Bir devlet ve fikir adamı olan Atatürk, Türk diline öncelikle dilin bir millet varlığı içindeki yeri ve anlamı açısından eğilmiştir. Ona göre millet, dil, kültür ve gaye birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasî ve sosyal bir topluluk olduğundan, dil ile milleti birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Bir topluluğun millet vasıf ve niteliğini kazanabilmesi, ancak o millete has gelişmiş millî bir dilin varlığı ile mümkün olabilir. O halde, Türk milleti için işaret edilen gelişme hedefine paralel olarak Türk dili için de bir hedef belirlemek gerekiyordu. Bu hedef, Türkçeyi millî kültürümüzün eksiksiz, mükemmel bir anlatım vasıtası haline getirebilmektir. Uzun vadede edebiyat, bilim ve felsefe dili olarak çağdaş medeniyet seviyesinin gerekli kıldığı bütün kelime ve kavramları karşılayabilecek işlek ve zengin bir kültür dili seviyesine yükselebilmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

2. Bu hedefe ulaşabilmek için Türk diline kendi yapı ve işleyiş özelliklerine uygun millî bir gelişme yolu çizmek gerekmiştir. Osmanlı imparatorluğu çeşitli milletleri Osmanlılık bağı altında birleştirmeğe çalışan karma bir devlet yapısına sahip olduğu gibi, dilimiz de o devrin sosyal şartlarının ve kültür yapısının gereği olarak Osmanlıca dediğimiz Arapça, Farsça ve Türkçenin karışmasından oluşmuş karma bir dil yapısına sahipti. Arapça ve Farsça kelimeler yolu ile dilimizde, farklı dil ailelerinden gelen bu dillerin gramer kuralları da taht kurmuş olduğundan, bu durum Türkçenin dil kurallarını körleştirmiş, dolayısıyla kendi kendini geliştirme yollarını tıkamış bulunuyordu. Bu dil anlayışına göre en basit kavramlar bile tumturaklı söyleyiş biçimlerine sokuluyordu 17. yüzyılın ünlü nesir yazarı Nergisi'de görüldüğü gibi bir tek düşündükçe kelimesi bile dest-i endişe, keyzümpare-ı mülâhaza ile tahrik-ı âteşdâr-ı efkâr ettikçe kılığına girebiliyordu.

Mehtaplı bir geceyi tasvir eden şairin ey gecenin yaldızdan kanatlı perisi demesi kabalık sayılıyor incelik ve zarafet bunun ey peri-i zenihâl-ı leyâl denmesini gerekli kılıyordu. Şehik yerine iç çekme denemiyor, konuşma dili yerine lisan-ı tekellüm yazı dili yerine lisan-ı tahrir gibi yabancı gramer ve kelime kalıpları tercih ediliyordu. Tanzimat ve Servet-i Fünun devirlerindeki dili sadeleştirme gayretleri hedeflerine ulaşmamıştı. Dilde millîleşme yolunda önemli bir merhale oluşturan Millî Edebiyat devrinin bu konudaki şuurlu öncülüğünü. Cumhuriyet devrinin devlet anlayışına paralel daha kapsamlı ve sistemli bir fikir temeline yerleştirmek gerekiyordu Türkiye Cumhuriyeti, devlet felsefesi bakımından millî devlet anlayışına dayandığı için, Türk dili de dil inkılâbı ile devlet anlayışının ve millî kültür politikasının gerekli kıldığı bir çerçeve içinde ele alınmıştır.

Bu temel görüşün uygulama safhası, dilimizi Osmanlıca'nın Türkçeye zarar veren pürüzlerinden ayıklama ve Türkçeye mal edilmemiş olan yabancı kelimelerin yerlerine Türkçe karşılıkları bulma çalışmalarını yönlendirmiştir. Yer yer üzerinde özel olarak durulması ve değerlendirilmesi geciken birtakım uygulama ve yöntem pürüzlerine rağmen, 50 yıldır yapılagelen dilde Türkçeleşme çalışmaları bu hedefe yönelmiş olan çalışmalardır.

3. Atatürk'teki milliyetçilik anlayışı, geçmişimize ve milli kültür değerlerimize bağlılıkla, çağdaşlaşmayı mezceden "milli bir çağdaşlaşma" niteliği taşıdığı, O'nun düşünce sisteminde bilim ve akılcılık hâkim olduğu için, bu özellikler Türk diline bakış açısında da kendini göstermiştir. Türkçenin yüzyıllarca ihmal edilegelmiş güzellik ve zenginliklerinin ortaya konabilmesi ve onun dünya dillen arasındaki değerine yaraşır bir seviyeye getirilebilmesi için müstakil bir bilim kolu olarak ele alınması ve üzerinde

Levent Şahverdi Arşivi

kaynaklarına inen derinlemesine araştırmalar yapılması gerekiyordu. Atatürk, bu gereği su sözlerle ifade etmiştir: “Türk dili zengin geniş bir dildir. Her mefhumu (kavramı) ifadeye kabiliyeti vardır. Yalnız onun bütün varlıklarını aramak, bulmak, toplamak, onlar üzerinde işlemek lâzımdır. Türk milletini ve Türk dilini medeniyet tarihinin ve kültür dillerinin dışında görmenin ne yaman bu yanlış olduğunu bütün dünyaya göstereceğiz. İste 1932 yılında o zamanki adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti (daha sonraki ve bu günkü adıyla Türk Dil Kurumu) bunun için kurulmuştur. Ayrıca 1936 yılında Türk dilini ve Türk tarihini kaynaklarına inerek ve yan dallarının yardımı ile de beslenerek araştıracak, bu alanlar için gerekli bilim adamlarını da yetiştirebilecek özel bir Fakülte, Ankara Üniversitesine bağlı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi de kurulmuş ve öğretime açılmış bulunuyordu. Böylece, İstanbul ve Ankara üniversitelerinde ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı Türkiyat Enstitüsünde Türk dili artık kendine yaraşır ölçülerle araştırma ve inceleme konusu olarak ele alınıp işlenmeğe başlanmıştır.

Türk dilinin, VIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar uzanan devresinde nazım ve nesir dili olarak Köktürk yazıtları Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügat-it-Türk, Dede Korkut gibi şaheserler yaratmış olmasına rağmen, Osmanlı imparatorluğunda sınırlı bir aydınlar zümresine hitap eden Divan Edebiyatının ve Osmanlıcanın baskısı altında nasıl unutulmuş. Belli bir alışkanlığın etkisi ile nasıl horlanmış ve üçüncü plana itilmiş olduğu hatırlanırsa, denebilir ki, Cumhuriyet devri, 2000 yıllık Türk tarihinde ilk defa olarak devlet elinin Türk diline bu kadar anlamlı, bilinçli ve kapsamlı olarak uzandığı mutlu bir devirdir. Dilimize karsı gösterilecek ilgi ve duyarlık bakımından bugün bizim de bunun bilincinde olmamız gerekir.

4. Atatürk'ün Türk dilini yönlendirmek üzere verdiği direktiflerde, dil ile millet ve millet ile dil arasındaki bağ bir başka açıdan, millî birlik ve bütünlüğü sağlama açısından da yine ön plânda tutulmuştur. Bilindiği gibi, kültür, bir millete dinamizm veren, onun varlığını ve geleceğini güvence altına alan, bölünüp parçalanmasına engel olan bir değerler bütünüdür. Atatürk, *"Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür, Millî kültür en yüksekte göz diktiğimiz idealdir"* sözleri ile bir yandan milli özelliklere bağlı gelişme ve çağdaşlaşmaya işaret ederken, bir yandan da bu gerçeği göz önünde tutmuştur. Milli kültür politikası Atatürk devri devlet politikasının temel unsurlarından bin olmuştur. Dil, kültürün en iyi koruyucusu ve aktarıcısı olduğu için, dil inkılâbı da millî devlet politikasına paralel bir millî dil anlayışına dayandırılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

Atatürk'ün, Türk dilinin kaynaklarına kadar inilerek araştırılıp incelenmesini istemiş olması, bilimin gereği dışında, aynı zamanda dil şuurunun tarih şuuru içine yerleştirilmesi, geçmişimiz ve kültürümüzle olan bağlantımızın korunması amacına dayanmaktadır. Bu bakımdan benimsenmiş olan milli dil politikasında, dilin sosyal yapıyı birleştirici, bütünleştirici ve geliştirici fonksiyonları da göz önünde tutulmuştur. Atatürk'te bu gerçekler su sözlerle dile getirilmiştir:

"Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir Türk dili Türk milleti için kutsal bu hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felâketler içinde ahlâkının, ananelerinin, hatıralarının, menfaatlerinin, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olunduğunu görüyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir" .

Milli birlik ve beraberliğin ancak toplum fertlerini birbirine perçinleyen dille sağlanabileceği göz önünde tutulduğundan, dil inkılâbının hedefleri arasında aydınların dili ile halkın dili, konuşma dili ile yazı dili arasında vaktiyle Osmanlıca dolayısıyla ortaya çıkmış olan açıklığın kapatılması ilkesi de yer almış. Böylece, Türkçeye birleştirici ve bütünleştirici bir nitelik kazandırılmak istenmiştir.

5. Atatürk, diğer alanlarda olduğu gibi millî eğitim alanında da yenileşmenin ve çağdaşlaşmanın öncülüğünü yapmış bir devlet adamıdır. Bu itibarla üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan biri de eğitimde ikililiği kaldıran ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile sağlanmış olan eğitim ve öğretim birliğine paralel olarak, eğitimi millîleştirmek ve öğretimi millî terbiyenin gerekli kıldığı açık, anlaşılır, duru ve yeterli bir millî eğitim diline kavuşturabilmek olmuştur. Eğitimin vasıtası dil, geniş halk kitlelerine yayılabilmesi de dille mümkün olduğu içindir ki, dil inkılâbı, millî eğitim davası açısından da büyük bir önem taşıyordu.

Millî, ahlâkî ve kültürel değerlerimizin ayakta kalmasını, kültürümüzün kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve geliştirilmesini, Atatürk ilke ve inkılâplarının anlaşılmasını, korunmasını ve yaşatılmasını sağlayacak olan millî eğitimimiz, ancak kendi yolunu bulmuş, terimleri ve kelime hazinesi ile kendi kendine yetebilen gelişmiş ve zenginleşmiş bir dille hedefine ulaştırılabilirdi.

6. Türkçenin yüksek seviyede bir edebiyat, bilim ve felsefe dili haline gelebilmesi için, yalnız genel dilin kelime hazinesini oluşturan kavramlar üzerinde durmak yeterli değildi. Aynı zamanda çeşitli bilim dallarının

Levent Şahverdi Arşivi

ihtiyacı olan Türkçe terimlerin de yapılması gerekiyordu. Önce orta öğretim terimlerinden başlanarak bu konudaki çalışmalara da ağırlık verilmeliydi. Yazıda düşüncenin şüphe ve bulanıklığa yer verilmeyecek şekilde açık ve seçik olarak belirtilmesini gerekli bulan Atatürk, öğretimde eski şekillere bağlı terimlerin de Türkçeleştirilmesini istiyordu. 1929 yılından bu yana, okullardan Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılmış olması, öğrencileri körü körüne yürüyen bir terim ezberciliğinden kurtaramıyordu. Örnek olarak: Bu günkü açı yerine zaviye, eşitlik yerine müsavat, dörtgen yerine murabba, dikdörtgen yerine müstatil, üçgen yerine müselles, küp yerine mikâp, silindir yerine üstüvane, paralelkenar yerine mütevaziyüladla, kimyadaki hidrojen yerine müvellidülma, oksijen yerine müvellidülhumuza gibi karşılıkları gösterebiliriz. Bu durum öteki bilim dallarına aktarılabilir. Oysa milli temellere dayanan bir öğretim sisteminde terimlerin de Türkçe olması gerekirdi. İşte bu maksatla 1936 yılından başlayarak terim çalışmalarına da ağırlık verilmiştir. Hatta cebir ve geometri terimlerinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarına başlangıçta Atatürk bizzat öncülük etmiştir. Bugün matematik bilim dalında kullandığımız açı, yandaş açılar, üçgen, ikizkenar üçgen, eşkenar üçgen, dörtgen, beşgen, teğet, yay, çember, artı, eksi çarpı, bölü gibi terimler, doğrudan doğruya Atatürk'ün karşılık bulmuş olduğu terimlerdir. Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1938 yılını açış konuşmasında okunan yazısında, o yıl öğretime Türkçe terimler ile yazılmış kitaplarla başlanmış olmasını kültür tarihimiz için önemli bu olay olarak kaydetmiştir. Terim konusundaki çalışmalarda Atatürk'ten sonraki yıllarda geniş bir deneme ve uygulama devresine girilmiş ve epey yol alınmış olmasına rağmen, bu gün için çeşitli bilim dallarında güvenilerek kullanılabilecek istikrarlı bir terim sistemimizin var olduğu söylenemez. Terimlerimiz genellikle üzerinde ciddi ölçülerde çalışmaları gerektirecek bir durumdadır.

Görülüyor ki yukarıda altı madde halinde özetlemeye çalıştığımız hususlar, Türk dilini zengin ve çağdaş bir kültür dili haline getirme hedefine yönelmiş olan tedbirlerdir. Dilimiz 1932 yılındı başlatılan, bu çerçeve içindeki çalışmalarla, Cumhuriyet devrinde, 1911 1923 yılları arasını kaplayan Yeni Lisan hareketi ve Milli Edebiyat akımının ulaştığı noktadan başlayarak, Türkçeleşme bakımından büyük bir yol almıştır. Eski yazılı kaynaklarımızdan ve halk ağızlarından kelime aktarma veya yeni yeni kelimeler türetme yolu ile, Türkçenin yapı ve özelliklerine uymayan yabancı kelimelerin yerlerine Türkçe karşılıklar konmuştur Böylece intihap/seçim, mahrukat /yakıt, nâçâr/çaresiz, nikbin/iyimser, kat'iyyet/kesinlik, masuniyet/ dokunulmazlık, mücrim/suçlu, maznun/sanık, şayia/söylenti, plasman/ yatırım, tolerans/hoşgörü, zelzele/deprem, deprenmek, kavşak, kınamak,

Levent Şahverdi Arşivi

tanık, bilir kişi, gecekondu, sağduyu, yer çekimi örneklerinde görüldüğü üzere, dilimiz birçok sağlıklı ve güzel kelimeye kavuşmuştur. Türkiye, Türkoloji alanında olduğu gibi Türk dili alanında da yaptığı yayınlarla bir ana merkez olma ve başka ülkelerdeki merkezlere öncülük etme vasfını kazanabilmiştir. Aydınlarımızda bir ana dil sevgisi ve bağlılığı da uyandırılabilmiştir. Bunlar dil inkılâbının ve Türk dili alanındaki çalışmaların ortaya koyduğu verimli sonuçlardır. Ancak, bu gelişmeleri belirtirken, dil inkılâbının ulaşmak istediği hedefler bakımından bu gün aşılması ve yenilmesi gereken bazı sorunlar ile karşı karşıya bulunduğumuzu da unutmamak gerekir. Bunlardan birkaçına kısaca işaret etmek isterim:

1.Dilimizde yerleşmiş Doğu kaynaklı kelimelerin yerlerine, bunları sağlam bir değerlendirmeden geçirmeden, mutlaka Türkçe karşılıklar koyma gayreti içinde olduğumuz halde, Batı kaynaklı kelimeler için buna paralel bir ölçü kullanamayışımızdır. Gerçi diğer ülkelerle olan çeşitli ticari ve kültürel ilişkiler, özellikle teknik alandaki buluş ve gelişmeler, bir dilden diğerine yabancı kelime girmesini kolaylaştıran etkenlerdir. Belki, dilin zenginleşmesi bakımından bazı hallerde normaldir de. Ancak, bu türlü kelimelerin bir dilde yaygınlık kazanacak kadar çoğalması, o dilin yeni bir baskı altında kaldığının ve kendi kendini yönlendirebilecek bir işlekliğe kavuşturulamamış olduğunun delilidir. Bu gün önümüze açtığımız herhangi bir gazete ve dergi sütunlarında bile gözümüze ilişen ambargo, aksiyon, bukle, desinatör, deşarj, evaze, enstrüman, finansman, empoze, kaşkol, gardrop, kuaför, losyon, misyon, operasyon, pasaj, plâtform, personel, prova, poşet, potansiyel, rövanş, stabilite, nötralize gibi yığınlarca örnek, dilde yabancılaşmanın bir başka belirtisidir. Büyük şehirlerimizin gözde semtlerindeki mağaza, otel, sinema, pastahane, restoran, gazino gibi birçok iş yerinin bir rağbet ve üstünlük ölçüsü sayılarak yabancı adlarla adlandırılmış olması da bu durumun tipik belirtileridir. Buna, Türkçe yerine yabancı dilde eğitim yapan okulların moda halinde yaygınlaşmış olmasını da ekleyebiliriz. Burada, bir yabancı dili çok iyi öğrenmek veya öğretebilmekle, eğitim ve öğretimde yabancı dili ana dilin yerine geçirme durumunu birbirine karıştırmamak gerekir.

2.İkinci sorun, bilim dilimizin Türkçeleştirilmiş, istikrarlı bir terim sistemine kavuşturulabilmesi ile ilgilidir. Bu konuya yukarıda işaret ettiğimiz için, burada tekrar dönmek istemiyoruz.

3.Diğer bir sorun, Türkçeleştirmenin ölçü ve sınırının iyi kavranamamış olmasından kaynaklanmakta ve dilimizi zenginleştirme ilkesine ters düşmektedir. Türkçedeki yabancı kökenli kelimeleri nitelikleri

Levent Şahverdi Arşivi

bakımından ikiye ayırabiliriz. Bunların bir kısmı, aslında yabancı kökenli oldukları halde, uzun yüzyıllar boyunca Türkçenin kendi potasında eritilerek Türkçeleştirilmiş olan kelimelerdir akıl aşk, hatır, hatırlamak, hak heykel, kafa, kalp, kitap, defter, eser, millet, devlet, şair, şüphe, sokak, şehir gibi kelimeler bu türdendir. Biz bu gün artık ne merdiven'in ne bân'dan geldiğini ne de tavla'nın taviva'dan çıktığını düşünürüz. Çarşamba'yı çehar-şenbe (yani 4 gün) olarak değil haftanın 3. günü olarak biliriz. Bunlar dilimizin kelime hazinesini zenginleştiren, ayrıca, yarattıkları deyimleşmiş çeşitli söz kalıpları ile (kalp kırmak, kafaya almak, akıl akıldan üstün olmak vb) Türkçeye anlam zenginliği kazandıran ve ufkunu genişleten kelimelerdir. Dilimizin kültür servetidir. Onun için Türkçeleştirme çalışmalarında üzerinde durulacak ve değiştirilecek olanlar bunlar değildir Ayıklanması gerekenler, kuralları ile birlikte gelip de dilimize sindirilememiş ve dilin gelişmesini engellemiş olan eğreti kelimelerdir. Fücceten (birdenbire, anî olarak), te'yid (doğrulama), iane (yardım), tenevvür (aydınlanma), zi-nufuz (nüfuzlu, güçlü), tevahhuş (ürküntü), enformasyon (danışma), layemut (ölümsüzlük) kroki (taslak), entellektüel (aydın) gibi. Kaldı ki artık bu türlü kelimeler de kullanılıştan düşmüş bulunmaktadır. 1932 yılında Atatürk'ün direktifi ile hazırlanan çalışma programında bu husus pek isabetli bir tespit ile "yazı dilinde Türkçeye yabancı kalmış unsurların atılması" şeklinde yer almıştır. Durum böyle iken, birinci grupta belirttiğimiz Türkçeleşmiş kelimeler için meselâ kitap ve eser için yapıt, hatırlamak için anımsamak, akıl için us cahil için bilisiz aşk için sevi, kültür için ekin gibi yapılan da sağlıksız olan bu takım karşılıkları kullanmakta direnmek ve bunların Türkçeyi geliştireceğini sanmak boşuna bir gayretkeşliktir. Çünkü, Heyet-i Temsiliye gibi tarihî bir terimi bile yer yer Temsilciler Kurulu'na, Medenî Kanunu, uygarlık kanunu'na çeviren böyle bir tutum dilimizi şu çıkmazlara doğru sürüklemektedir.

4. Öz Türkçecilik tutkusu ile söz gelişi şüphe ile kuşku arasındaki anlam farkını hesaba katmadan şüphe için gerekli gereksiz her yerde kuşkunun, adam. İnsan, şahıs, fert, kimse, kişi gibi kelimelerle karşılanan farklı kavramlar için hep kişi. Sebep, vasıta, dolayı, dolayısıyla anlamları için hep neden (Cumhuriyet bayramı nedeniyle geldi vb) kelimesinin kullanılmakta oluşu, bu kelimelere birden fazla kavram ve anlam yüklediğinden, dilde zayıflamaya, anlatım gücü bakımından gerilemeye ve kelime hazinesini üç dört bine indiren kısırlaşmaya yol açmaktadır. Bunun dil inkılâbının hedefine ters düştüğünü hatırlatmaya gerek yoktur sanıyoruz.

Bir de gözümüze sık sık ilişen bir husus, yeni kelimelerimizin yerli yerinde kullanılamamış olmasıdır. Ciddi bir inceleme yazısında gözümüze

Levent Şahverdi Arşivi

ilişen “Türkiye’de işsizliği doğuran en önemli sorun nüfus artış hızıdır. İkinci büyük sorun sermaye birikimi değişikliğidir” cümlelerindeki sorunun yanlış olarak sebep yerine kullanılmış olması tipiktir. Nüfus artışı işsizliğin sorunu değil, sebebidir. Sorun olan işsizliktir. Ne yazık ki bu türlü örnekler istisna sınırını aşacak kadar kabarıktır. Konuşma ve yazılarımızda dikkatli olursak bunları elbette kolaylıkla önleyebiliriz.

5. Dikkat edilecek bir diğer önemli nokta da Türkçenin kurallarına ters düşen, yapısı yanlış kelimeleri kullanma özentisine kapılmamaktadır. Bir dilin grameri, dil ile düşünce arasındaki sağlam bağlantı ve dengeyi kuran ölçüler bütünüdür. Bu ölçülere ters düşen örnekler dil ile düşünce arasında kopukluk yaratacağından, kavram bulanıklığına ve ifade gücünün zayıflamasına yol açacaktır. Diyelim ki, hatırlamak yerine anımsamak, düşünce ve fikir yerine düşün kullanıyoruz. Türkçede -umsamak eki yalnız isim soylu kelimelere getirilebilir. Benimsemek, azımsamak, küçümsemek gibi, ekin görevi de “bir şeyi öyle kabullenmek, öyle görmek”tir. Bunu, anmak gibi bir fiile getirmek mümkün değildir. Çünkü dil, bu yanlış kuruluşa bakarak, anlamsamak, tutumsamak, katımsamak, saçımsamak gibi benzer örnekler türetemeyeceğine göre, bu şekil, dilde donmuş ve taşlaşmış bir örnek olarak kalacaktır. Ayrıca, dil ile düşünce ve dil mantığı arasındaki normal bağlantı da kopacak, dolayısıyla dilin yaratıcılık ve işlekliğini de engellemiş olacaktır. Bazı kimselerce "fikir" ve "düşünce"yi karşılamak üzere kullanılan düşün ile karşın (bir şeye karşılık olarak, rağmen) gibi kelimelerin durumu da aynıdır. Burada aydınlarımıza ve gençlerimize düşen görev, dilimize ana dil sevgisi yanında aynı zamanda bir ana dil bilinci ile de bağlanmaktır. Dil inkılâbının çizilen hedeflerine ulaşabilmesi, yalnız yazarların ve bilim adamlarının değil, aynı zamanda bütün aydınlarımızın ve gençlerimizin de bilinçli katkısını beklemektedir.

Belirtmeğe çalıştığımız hususlar, zorlamaya gitmeyen, ifadedeki güzelliği, dildeki tabiî ölçülerde ve tabiî anlatışta arayan üslûp özellikleri açısından da önemlidir.

Atatürk, Türk çocuğunun nasıl yazması gerektiğini açıklayan bir sohbetinde şöyle diyor: *"Türk çocuklarını, onları, kafalardaki kabiliyetleri, Türk karakterlerindeki sağlamlıkları, Türk duygularındaki yükseklik ve genişlikleri kendilerini hiç zorlamadan natürel bir tarzda ve olduğu gibi ifadeye alıştırmak*”. Bunlar yapılınca netice şu olacaktır: Türk çocuğu konuşurken onun beyan ve anlatıp tarzı, Türk çocuğu yazarken onun ifade ve üslûbu, kendisini dinleyenleri onun yürüdüğü yola görülebilecek, bu

Levent Şahverdi Arşivi

kabiliyeti sayesinde Türk çocuğu kendisini dinleyen ve yazısını okuyanları peşine takarak yüksek bir Türk ülküsüne ulaştırabilecektir.

Dil ile millet varlığı arasındaki ilişkide bizlere düşen görev, en veciz ifadesi yine Atatürk'ün *"Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin."* sözlerinde bulunmaktadır.

Kaynakça

Afet İnan, Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk, Ankara :Türk Tarih Kurumu, 1969.

Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar Belgeler, Ankara: Türkiye İş Bankası yayınları, 1959.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. Il, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü yay., Ankara 1961.

Mahmut Atilla Aykut, TDK Yıllık 1944.

Müjgan Cunbur, Atatürk ve Milli Kültür. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981.

Sadri Maksudi Arsal, Türk Dili İçin. Türk Ocakları İlini ve Sanat neşriyatı, 1930.

Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri. Ankara: Turhan Kitabevi 1984.

Levent Şahverdi Arşivi